

VJERONAUKA ZA SUŽIVOT NASPRAM POLITIZACIJE RELIGIJE U KONTEKSTU REFORME OBRAZOVANJA

Samir DEDIĆ

Sažetak

U skladu s reformom obrazovanja u BiH doneseni su Kriteriji za školske nazive i simbole. Kriteriji su nastojali odrediti koji to simboli i nazivi škole mogu biti prisutni u svakodnevnom životu ove javne ustanove, a koji ne mogu. Donošenjem Kriterija je završena teoretska strana priče. Kada su se Kriteriji trebali primjenjivati na terenu, išlo je to mnogo teže. O tome najbolje govori podatak da su vlade dva kantona (naravno kroz ministarstva obrazovanja) odbile svaku vrstu saradnje po tome pitanju i nikako nisu dozvolile anketarima da uđu u škole. Nalaz jedne nevladine organizacije pokazuje stepen (ne)primjene ovih Kriterija.

Autor se posebno fokusira na korištenje raznih vjerskih simbola u kontekstu izvođenja nastave vjeronauke, te analizira trenutnu sliku javnog života naših javnih škola po pitanju zloupotrebe religije u političke i druge svrhe. Na kraju rada se daju moguća rješenja kako vjeroučitelji mogu doprinijeti deideologiziranju religije i religijskih sadržaja u školama. Autor zagovara jednu vrstu vjeronauke za suživot kao moguće rješenje.

Ključne riječi: vjeronauka za suživot, školski simboli, reforma obrazovanja, kabinet vjeronauke, Kriteriji za školske nazive i simbole, tekstualna nastavna sredstva, demonstracijska nastavna sredstva.

Uvodna razmatranja

27. juna 2001. godine između federalnog ministra obrazovanja, nauke, kulture i sporta i ministra prosvjete Republike Srpske, uz prisustvo predstavnika međunarodne zajednice, postignut je sporazum o modalitetima i vremenskom okviru za razradu i provođenje **Zajedničke strategije za modernizaciju osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja u BiH**. Cilj usaglašene strategije je dovođenje općeg obrazovanja u BiH na nivo standarda općeg obrazovanja već razvijenog u Evropi.

Prema osnovnim smjernicama tog sporazuma, obrazovanje u BiH mora da poštuje posebne kulturalne i društvene prilike BiH, te podržava razvoj miroljubivog društva, zasnovanog na osnovnim principima uzajamnog poštovanja, prava pojedinca i civilnog društva. Škola kao javna ustanova mora biti depolitizovana i deideologizirana i kao takva uvažavati pravo na različitost (individualne razlike, grupne, nacionalne, kulturne, ali i vjerske razlike). Nastojće se izgraditi obrazovni sistem u skladu sa rezolucijom o evropskoj dimenziji obrazovanja i odgoja, koji se temelji na ljudskim pravima, pluralističkoj demokraciji, toleranciji, solidarnosti i pravnoj državi.

U skladu sa Zajedničkom strategijom reforme obrazovnog sistema u BiH, entitetski ministri obrazovanja su 05. marta 2002. godine potpisali **Privremeni sporazum o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika**. Privremeni sporazum je donesen s ciljem obezbjeđivanja ustavnog prava povratnika i prava njihove djece na adekvatno obrazovanje. Neki od ciljeva provedbe Privremenog sporazuma su:

- Uklanjanje uvredljivih sadržaja iz udžbenika za nacionalnu grupu predmeta (maternji jezik i književnost, historija, geografija, poznavanje prirode i društva i vjeronauka), kao i određivanje stalnih rješenja za obrazovanje povratnika i zadovoljavanje posebnih potreba i prava svih konstitutivnih naroda i nacionalnih manjina, uključujući, između ostalog i:
 - Sveobuhvatan pregled i reviziju udžbenika, priručnika i drugih materijala koji se koriste u obrazovnom procesu, tako da njihov sadržaj bude prihvatljiv za svu djecu povratnike, konstitutivne narode i nacionalne manjine.
 - Uklanjanje neprimjerenih školskih simbola i obje-

kata na temelju preporuka Odbora za koordiniranje Privremenog sporazuma o djeci povratnicima.

Kriteriji za školske nazive i simbole

U skladu sa tačkom 13c člana 8. Plana provedbe Privremenog sporazuma o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika, kao i dokumentom „Reforma obrazovanja“ (obećanje I, od 21. novembra 2002.), doneseni su Kriteriji za školske nazive i simbole.

Tačka 13c člana 8. Plana provedbe Privremenog sporazuma glasi:

c) *Ministarstva obrazovanja poduzeće korake da se eventualno otklone simboli i predmeti, te da promjene nazive škola, koje učenici-povratnici, ili bilo koji od konstitutivnih naroda i nacionalnih manjina, mogu smatati uvredljivim.*

Tačka j) člana 1. i tačka d) člana 2. Kriterija su usko vezane za vjerske simbole i religijsko obrazovanje u školama.

Prema tački j) člana 1. Kriterija za školske nazive i simbole, **naziv škole je prihvatljiv ukoliko u sebi ne sadrži isključivo uže vjersko obilježje** i vezan je za ličnost koja ni na koji način nije načinila štetu pripadnicima drugih naroda i vjerskih zajednica.

S druge strane, tačka d) člana 2. Kriterija za školske nazive i simbole navodi da **vjerski simboli mogu biti locirani samo u kabinetu/učionici vjeronauke**. U školama u kojima ne postoje kabineti vjeronauke vjerski simboli se mogu koristiti u učionicama samo tokom izvođenja nastave vjeronauke.

Hronološki slijed provedbe Privremenog sporazuma

- 05. marta 2002. godine - Entitetski ministri obrazovanja su potpisali Privremeni sporazum o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika.
- 13. novembra 2002. godine - Entitetski i kantonalni ministri obrazovanja su potpisali Plan provedbe Privremenog sporazuma.
- Tokom marta 2003. godine - Ponovno uspostavljanje Međuentitetske Komisije za provjeru udžbenika čiji je glavni zadatak uklanjanje neprimjerenog sadržaja

1. Škola u RS

2. Škola u FBiH (bošnjačka većina)

3. Škola u FBiH (hrvatska većina)

iz svih užbenika iz nacionalne grupe predmeta do sljedeće školske godine.

- Tokom školske 2002/03. godine - Izvršena je revizija udžbenika na entitetskoj razini, kako bi se uklonili svi uvredljivi sadržaji iz udžbenika za nacionalnu skupinu predmeta. Ovaj je proces završen prije početka školske 2003/04. godine.
- Aprila 2004. godine - Ministar prosvjete i kulture Republike Srpske i kantonalni ministri obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine donijeli su i Kriterije za školske nazive i simbole.
- 23. augusta 2005. godine – Odbor za koordinaciju je donio zaključak da od svih nadležnih ministarstava obrazovanja zatraži izvještaj o primjeni Kriterija za školske nazive i simbole. Izvještaji nisu dobijeni iz svih kantona.
- Marta 2006. godine - Članovi Odbora za koordinaciju provedbe Privremenog sporazuma izvršili obilazak škola u Federaciji BiH i RS, te izvršili uvid u stepen provedbe Privremenog sporazuma, a posebno Kriterija za nazive i simbole škola. Tom prilikom članovi Odbora za koordinaciju posjetili su 23 osnovne i 7 srednjih škola.
- Decembra 2006. i februara 2007. godine - Članovi Odbora za koordinaciju su posjetili novih 36 osnovnih i srednjih škola na području BiH.
- 13. aprila 2007. godine – Izvještaj Odbora za koordinaciju provedbe Privremenog sporazuma konstatira pomak u odnosu na ranije izvještaje koji se ogleda u premještanju simbola koji nisu u skladu sa Kriterijima na za to predviđena mjesta.
- Oktobra 2007. – oktobra 2008. godine - Realizacija projekta "Monitoring i analiza provedbe Kriterija za školske nazive i obilježja".

Implementacija projekta "Monitoring i analiza provedbe Kriterija za školske nazive i obilježja"

U skladu sa članom V Plana provedbe Privremenog sporazuma formiran je „Odbor za koordinaciju provedbe Privremeneog sporazuma...“ koji je vršio monitoring provedbe ovog sporazuma. Kako je Odbor za koordinaciju vršio monitoring na ograničenom broju bosanskohercegovačkih škola, realna slika provedbe Kriterija nije bila poznata. Kako bi se upotpunila slika provedbe Kriterija u cijeloj BiH, NVO Fondacija lokalne demokratije iz Sarajeva je, u saradnji sa još tri partnerske organizacije iz Banja Luke, Mostara i Tuzle, a uz finansijsku podršku EU, pokrenula implementaciju projekta "Monitoring i analiza provedbe Kriterija za školske nazive i obilježja".

Naravno, u cijeli projekat su kao partneri i saradnici bili uključeni i predstavnici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstva prosvjete i kulture RS i Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, kao i predstavnici: Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta, OSCE-a i Ministarstva obrazovanja Kantona: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 i 9.

Odmah na početku, organizacija zadužena za implementaciju projekta je došla do dva, kada se tiče BiH, nimalo neočekivana saznanja:

1. Pored niza pokušaja za dobivanje saglasnosti upućenih, kako usmenim, tako i pismenim putem, od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Fondacije lokalne demokratije, OSCE-a i Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, Zapadnohercegovački kanton (8) i Livanjski kanton (10) odbijali su dati svoju suglasnost. Tako da je ovo područje ostalo «crna tačka» u analizi dobivenih podataka. Prema prikupljenim podacima ovdje ima 151 škola.
2. U BiH ne postoji jedinstvena baza podataka o broju i adresama svih osnovnih, područnih i srednjih škola u BiH¹. Ovaj problem su htjeli riješiti konsultovanjem zavoda za statistiku (BiH, RS i FBiH), ministarstava obrazovanja (na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou), Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta i OSCE-a. Nakon upoređivanja podataka dobivenih od ovih institucija i organizacija, uvidjelo se da se podaci o broju škola uveliko razlikuju.

Koordinaciono tijelo za provedbu projekta "Monitoring i analiza provedbe Kriterija za školske nazive i obilježja" (po jedan predstavnik ispred Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, entitetskih ministarstava obrazovanja te četiri nevladine organizacije) je, iz razloga što neke odredbe Kriterija za nazive škola i školske simbole nisu precizno definisane, te ostavljaju mogućnost manipulacije, zatražilo tumačenje spornih odredaba od Odbora za koordinaciju provedbe Privremenog sporazuma (koji sačinjavaju po jedan predstavnik svih entitetskih i kantonalnih ministarstava). Kako ovo tijelo (koje je nadležno za tumačenje Kriterija) nije bilo 'u mogućnosti dati tražena tumačenja'² stoga je Koordinacijsko tijelo za provedbu projekta samo donijelo sljedeće zaključke o spornim pitanjima. Kako su za našu analizu najrelevantniji, navodimo samo one zaključke koji su usko vezani za vjerske sadržaje u školama:

- U skladu sa trenutnim zakonskim rješenjima, a uvažavajući činjenicu da je Bosna i Hercegovina po svom uređenju laička država, **vjerski nazivi, simboli i manifestacije su neprihvatljivi za bilo kakvo obilježavanje u školama; ovi simboli se mogu koristiti u učionicama i kabinetima vjeronauke kao nastavno i didaktičko sredstvo.**
- Škole koje su po svom karakteru vjerske škole (kатолички školski centri, medrese i sl.) i nose vjerska obilježja u svome nazivu, ne krše kriterije izuzev slučajna kada nose naziv po osobi koja je proglašena ratnim zločincem; tada naziv škole nije u skladu sa kriterijima.

1 Predškolsko, osnovnoškolsko i srednje obrazovanje uključuje u Republici Srpskoj oko 190.000 učenika i oko 16.000 zaposlenih, u Federaciji BiH oko 357.000 učenika i oko 30.000 zaposlenih; u Distriktu Brčko oko 11.000 učenika i oko 900 zaposlenih, što u BiH iznosi oko 558.000 učenika i oko 46.900 zaposlenih. Prema: Bijeli papir, Osnovno i opće srednje obrazovanje u BiH, oktobar 2003. godine, str. 52.

2 Bilten Fondacije lokalne demokratije (FLD), br. 7, str. 22.

- Škole mogu imati izložene dječije radove koje su vjerskog sadržaja, ukoliko na ovakvim izložbama/panoima nema pratećih poruka (sadržaja koji vrijeđaju druge nacionalnosti i vjere, govor mržnje i sl.).
- Škole kao dan škole ne smiju obilježavati datume iz posljednjeg rata, a u slučajevima koji se odnose na neki vjerski sadržaj, škole će se izdvojeno analizirati.

Je li moguća potpuna provedba Kriterija u trenutnim okolnostima bh školstva?!

Prema izvještaju spomenute Analize provedbe Kriterija u školama širom Bosne i Hercegovine, u zavisnosti od toga koja je etnička zajednica u kojem dijelu najbrojnija, nalaze se vjerska obilježja (ikone Svetog Save, dječiji crteži Svetog Save, crkava, džamija, tekstovi na arapskom jeziku i sl.)³ Najbolje to ilustruju fotografije⁴ br.: 4., 5. i 6.

Kako se vjerski simboli, prema Kriterijima, mogu držati samo u kabinetima vjeronauke, nameće se pitanje da li je vjeroučiteljima omogućeno da koriste neophodna nastavna i didaktička sredstva, ukoliko ne posjeduju svoj kabinet vjeronauke ili barem pripremicu za vjeronauku

4. Dvorište i unutrašnjost škole u RS

u koju bi dotične stvari bile smještene. Iz tog razloga se, kako većina škola nema kabinet vjeronauke, postavlja pitanje primjenjivosti samih Kriterija u tome dijelu.

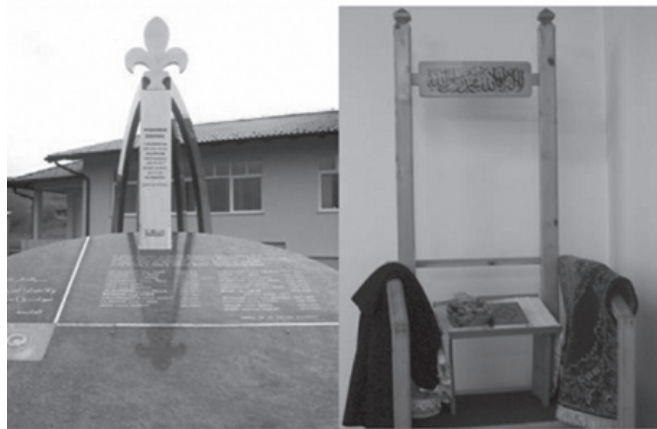
Uglavnom svi izvještaji poslije neposrednog uvida u stanje na terenu (u školama) se završavaju porukom: **sve vjerske simbole kojih ima u posjećenim školama treba smjestiti u kabinet vjeronauke.**

Drugi prigovor nastavi vjeronauke je što se ona, u nekim školama, za jedan broj učenika izvodi izvan školskih prostorija, odnosno u prostorijama vjerskih zajednica i crkava. Učenici donose potvrde od vjeroučitelja da su pohađali nastavu, a ne postoji kontrola kvalitete izvođenja nastave. Dalje, kako iz se Analize može zaključiti, u FBiH su sporni nazivi škola po osobama uz čije ime stoji: ef., fra., gazi, sv., i dr. (ovo se prema gornjem ne odnosi

3 Bilten FLD, br. 7, str. 39.

4 Ove fotografije, kao i fotografije pod rednim brojem 1., 2. i 3. su nam ustupili predstavnici Fondacije lokalne demokracije iz Sarajeva, na čemu smo im mnogo zahvalni.

na medrese i druge vjerske škole). Najveći prigovor školama u RS je što su na zidovima mnogih školskih prostorija (osim kabineta vjeronauke) istaknute slike svetog Save.⁵ S

5. Dvorište i unutrašnjost škole u u FBiH (bošnjačka većina)

druge strane, navode autori Analize, postoje ona obilježja, simboli, ili radnje (kao što su korištenja vjerskih pozdrava među zaposlenicima škole, učenicima /učenicama) koji se negiraju i skrivaju, te su ih anketari uočavali samo pomnim posmatranjem situacije nakon ili prije razgovora sa ovlaštenim predstavnicima/predstavicama škole.⁶

Ovdje želimo naglasiti da niti sami Kriteriji, a niti autori spomenute Analize nisu načisto šta podrazumijevaju (ili bolje: pod šta se podrazumijevaju) vjerski pozdravi. Ovo navodimo stoga što se u samoj analizi kaže: *„S druge strane postoje ona obilježja, simboli ili radnje ... kao što su vjerski pozdravi...”*

Međutim, kada autori Analize (partnerske nevladine organizacije) nisu imale jasan stav, niti su ga dobile nakon što su to tražile od nadležnih institucija, po pitanju vjerskih manifestacija, već su škole koje svoj dan škole obilježavaju uz neki vjerski blagdan razmatrane izdvojeno, onda ni ne čudi što su po pitanju vjerskih pozdrava njihovi stavovi još konfuzniji. Iako je ova tema za zasebno istraživanje, ipak ovdje želimo naglasiti da se kod specifičnih simbola kao što su vjerski pozdravi mora napraviti jasna distinkcija između privatne i javne upotrebe istih. Javna se upotreba vjerskih pozdrava, kada to već nisu regulisali Kriteriji, može regulisati različitim pravilnicima ili bolje etičkim kodeksima, s tim da upotreba istih ni u kom slučaju ne može biti ograničena niti dovedena u pitanje u kabinetima i učionicama vjeronauke. Kada se tiče privatne upotrebe, svaka vrsta ograničenja u tome smislu bi bila ograničenje osnovnih ljudskih sloboda i vrijednosti, o čemu je bespredmetno raspravljati.

Sporne su i manifestacije kod škola koje svoj dan škole slave vezano za neki vjerski sadržaj. Ovakvih škola je najviše u RS koje kao dan škole obilježavaju datum

5 Ovaj prigovor je prisutan i kod naziva većine škola u RS. Zanimljivo je da i predstavnici OESS-a nisu načisto kako da postupe s imenima škola u RS koje nose naziv sveti Sava, jer i sami dozvoljavaju da on bude prisutan u javnom životu škole kao Rastko Nemanja (književnik), ali ne i kao sveti Sava, vjerski lik.

6 Bilten FLD, br. 7, str. 40.

vezan za svetog Savu. U FBiH su prema ovoj Analizi, ovi slučajevi vezani, npr., u dijelovima sa bošnjačkom većinom za rođenje Poslanika Muhammeda, a.s., a sa hrvatskom većinom za, npr., crkveni blagdan Duhovi.

Ne možemo se oteti dojmu da su autori Analize ovdje, želeći to ispoštovati pod svaku cijenu, podlegli principu tzv. *reciprociteta*. Kada se detaljno proanalizira prilog "Spisak škola čiji je stepen zadovoljavanja Kriterija upitan" koji je dat na kraju Analize, vidi se kako svega 7 škola (od ukupno 155) koje spadaju u grupu tzv. škola čiji je stepen primjenjivanja Kriterija kod školskih manifestacija upitan, su škole sa prostora Federacije BiH. Sve ostale škole

6. Dvorište i unutrašnjost škole u FBiH (hrvatska većina)

(njih čak 148) su sa prostora RS. Od sedam škola sa prostora Federacije, samo je jedna škola sa tzv. bošnjačkom većinom u Tešnju, a ostale škole su u Čitluku, Mostaru, Stocu i Vitezu. Da li autori Analize podrazumijevaju da se baš u ovoj školi dan škole obilježava na dan Mevluda – rođenja poslanika Muhammeda, a.s., ostaje nepoznato. Bilo kako bilo, isticati reciprocitet po ovome pitanju između škola u RS gdje je to gotovo pravilo (148 škola) i spomenute škole sa bošnjačkom većinom koja je očito izuzetak (svega 1 škola) je neprihvatljivo! Ipak, u zaključku Izvještaja o provedbi Kriterija iznijetog na sjednici Odbora za

Koordinaciju 13. aprila 2007., održane na Vlašiću kao jedan pomak u odnosu na raniji izvještaj je naglašeno:

- premještanje simbola koji nisu u skladu sa Kriterijima na za to predviđena mjesta.

Međutim, koliko smo stvarno daleko od evropskih principa pokazuje detaljana analiza koja je urađena implementacijom projekta "Monitoring i analiza provedbe Kriterija za školske nazive i obilježja". Naime, član II Protokola br. 1 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda glasi: "Nijedna osoba neće biti lišena prava na obrazovanje. U obavljanju bilo koje aktivnosti koju preuzme u vezi s obrazovanjem i nastavom, država će poštovati pravo roditelja da omoguće obrazovanje i nastavu u skladu sa njihovim vlastitim religijskim i filozofskim ubjeđenjima."

Kako domaći zakoni koji regulišu oblast obrazovanja moraju biti u skladu sa Međunarodnom konvencijom o zaštiti ljudskih prava, ove stvari se moraju popraviti. Tome bi najviše morala posvetiti pažnju uspostavljena Konferencija ministara (uspostavljena radi saradnje među ministarstvima obrazovanja u BiH), gdje se razmatraju sva važnija pitanja, pa tako i pitanja provođenja Kriterija. Koliko je to prioritetan zadatak pokazuje donja tabela u kojoj su prema regionima predstavljene sve škole koje ne ispunjavaju Kriterije po bilo kom osnovu. Nažalost, blizu 50% škola još uvijek ne ispunjava Kriterije.

Zaključak

Svoj glas za dosljedno provođenje Kriterija, a protiv zloupotrebe religije u školama u političke ili ideološke svrhe unutar pluralističkog obrazovnog sistema u BiH bi trebali prije svih dati vjeroučitelji. Oni bi to trebali učiniti prvenstveno stoga što predaju u školama predmet koji može, ali i mora igrati integrativnu ulogu u mnogo razjedinjenom bh društvu. Vjeronauka treba pružiti pluralistički pristup i multiperspektivnost kako bi doprinijela izgradnji jačeg bh društva. Ona treba pristupiti učenicima na način da nudi ideju, ali i praktičan primjer za suživot sa drugima. Dakle, stepen tolerancije drugih konačno

Tabela 1. Škole koje ne zadovoljavaju kriterije¹

KRITERIJI	FEDERACIJA BIH	REPUBLIKA SRPSKA	BRČKO DISTRIKT	UKUPNO	%
Broj škola	1183	864	41	2088	100
Školski nazivi	72	220	0	292	14
Školski simboli	205	351	0	556	27
Školske manifestacije	134	8	0	142	7
Upitnost kriterija za školske manifestacije	19	407	0	426	20
Odbijanje saradnje	13	4	0	17	1
Nisu dali odobrenje	Kantoni 8 i 10, gdje prema prikupljenim podacima ima 151 škola				

¹ Ovo je sumarna tabela sa obuhvaćenim: osnovnim, područnim i srednjim školama, prema: Bilten FLD, br. 7., str. 52.

treba biti prevaziđen istinskim suživotom sa drugima. Stoga nam je potrebna jedna vrsta *vjeronauke za suživot*. I sami nastavni sadržaji unutar predmeta vjeronauka (bila ona islamska, pravoslavna ili katolička) bi morali biti više protkani temama dijaloga, komunikacije i suživota između sljedbenika različitih religija prisutnih na našim prostorima.

Vjeroučitelj je taj koji može, ukoliko želi, ukazati školskom menadžmentu na propuste na koje je zorno ukazala ova Analiza provedbe Kriterija za školske nazive i simbole. Ukoliko je menadžment škole pak „gluh“ naspram takvih poziva (što nije čudo kada vidimo da su čak vlade dva kantona odbile bilo kakvu saradnju) onda su školski odbori instanca koja treba razmatrati ta pitanja. Naravno, popravak dezintegrirajućih faktora unutar obrazovnog sistema (bolje reći obrazovnih sistema) u BiH će se lakše sprovesti ukoliko i sami školski odbori budu multinacionalni i u tome smislu profesionalni. Kako je i reorganizacija školskih odbora predviđena Planom provedbe Privremenog sporazuma, vidimo koliko je krajnje neophodna puna implementacija istog. Vjeroučitelji svojim riječju, ali i djelom mogu itekako tome doprinijeti. Ali, svakako oni trebaju da se izbere i za ono što im Kriteriji indirektno obećavaju, a kako bi se Plan provedbe Privremenog sporazuma mogao u potpunosti sprovesti.

Za razliku od **tekstualnih nastavnih sredstava** (razni štampani materijali – udžbenici, priručnici, članci, atlas, nastavni listić za učenike, slikovnice, knjige, enciklopedije...), mnogo je diskutabilnije, u nedostatku kabineta vjeronauke, posjedovanje i korištenje **demonstracijskih (vizualnih) nastavnih sredstava** (slike, karte, crteži, makete, plakati, fotografije, tematske ilustracije...). Nemoguće je, u nedostatku kabineta ili barem pripremnice, da vjeroučitelj islamske vjeronauke normalno koristi, na primjer: maketu Ka'be, makete džamija, zastavu Islamske zajednice, simbole svih velikih svjetskih religija, historijsko/geografske karte koje pokazuju razvoj i širenje islama u Svijetu, različite tematske plakate o Muhammedu, a.s. i o namazu, a da ne govorimo o primjeni didaktičkih sredstava poput rahli, ihrama, sedžade, tespiha ili improviziranog minbera. S druge strane, vjeroučitelj je gotovo onemogućen da koristi i jedne od ključnih tekstualnih nastavnih sredstava poput Kur'ana ili zbirke hadisa, ukoliko nema neko određeno mjesto za čuvanje istih. Ukoliko se vjeroučitelji svojim radom i zaslugama izbere za zaseban kabinet vjeronauke, oni su time dobar dio posla na provedbi Kriterija odradili.

Međutim, ukoliko vjeroučitelji svoja nastavna i didaktička sredstva i pomagala budu morali držati u *kabinetu koji nemaju* (ili još gore u *pripremnici koju nemaju*) onda je takva misija gotovo nemoguća. Uzalud onda Kriteriji!!!

IZVORI:

I DOKUMENTI O PROVEDBI PRIVREMENOG SPORAZUMA O ZADOVOLJAVANJU POSEBNIH POTREBA I PRAVA DJECE POV RATNIKA

1. - Plan provedbe Privremenog sporazuma o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika (od 13.11.2002. god.)

2. - Preliminarni statistički podaci o provedbi Privremenog sporazuma, Odbor za koordinaciju provedbe Privremenog sporazuma o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika, (od 19.05.2003. god.)

3. - Kriteriji za školske nazive i simbole, Odbor za koordinaciju provedbe Privremenog sporazuma o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika, (iz aprila 2004. god.)

4. - Izvještaj o provedbi Privremenog sporazuma, Odbor za koordinaciju provedbe Privremenog sporazuma o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika, (od 23.03.2005. god.)

5. - Izvještaj o provedbi Kriterija za školske nazive i simbole, Odbor za koordinaciju provedbe Privremenog sporazuma o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika, (od 04.04.2006. god.)

6. - Izvještaj o provedbi Kriterija za školske nazive i simbole, Odbor za koordinaciju provedbe Privremenog sporazuma o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika, (iz februara 2007. god.)

7. - Analiza provedbe Kriterija za školske nazive i obilježja, Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo, august, 2008. godine.

II DOKUMENTI O REFORMI OBRAZOVANJA U BIH

1. - Strategija za modernizaciju osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja u BiH - Prvi izvještaj za ministre obrazovanja u BiH, Paul Roeders & Philip Stabback (urednici), EC-TAER, CfBT, BiH entitetski ministri obrazovanja, (od 27.6.2002. god.)

2. - Strategija za modernizaciju osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja u BiH - dodatak I, EC-TAER, CfBT, BiH entitetski ministri obrazovanja, (od 27.6.2002. god.)

3. - Reforma obrazovanja - poruka građanima BiH, (od 21.11.2002. god.)

4. - Reforma osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja u BiH - Zelena knjiga, Dokument izradile BiH obrazovne institucije uz pomoć EC-TAER programa finansiranog od Evropske Unije, (od 21.03.2003. god.)

5. - Strategija reforme obrazovanja u BiH - izvještaj o napretku (od 01.06.2003. god.)

6. - Zajednička strategija za modernizaciju osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja u BiH - Bijela knjiga, Dokument izradile BiH obrazovne institucije uz pomoć EC-TAER programa finansiranog od Evropske Unije, (od 01.10.2003. god.)

Summary

RELIGIOUS INSTRUCTION FOR COEXISTENCE IN CONTRAST TO POLITICIZATION OF RELIGION IN THE CONTEXT OF EDUCATIONAL REFORM

Samir Dedić

In keeping with the educational reform in Bosnia and Herzegovina Criteria were passed for the school names and the symbols. The criteria were used to determine which symbols and names of schools can be present in everyday life of this institution and which cannot. The theoretical side of this story was concluded with the passing of the criteria. When the criteria had to be implemented, things were far more difficult. This is best illustrated by the fact that the authorities of two cantons (excluding the ministries of education) refused every kind of cooperation on that issue and did not allow the poll-takers to enter the schools. The findings of one non-governmental organization demonstrate the level of non-application of these criteria.

The author of this text especially focuses on the use of various symbols in the context of teaching religious education and analyzes the current conditions of public life of our public schools as far as the misuse of religion for political aims. At the end of this work possible solutions of how religious instructors can contribute to the de-ideologization of religion and religious content in schools. The author advocates a certain kind of religious education for coexistence as a possible solution.

Key words: religious instruction for coexistence, school symbols, educational reform, Criteria for School Names and Symbols, textual teaching materials, demonstrational teaching devices.

الموجز

التعليم الديني من أجل التعايش في مواجهة تسييس الدين في سياق إصلاح التعليم

سامر ديديتش

إنه وفقاً لإصلاح التعليم في البوسنة والهرسك فقد تم وضع المعايير للأسماء والشعارات المدرسية، وقد حددت هذه المعايير الشعارات والأسماء المدرسية التي يمكن أن توجد في الحياة اليومية لهذه المؤسسات العامة، والتي لا يمكن أن توجد. وبإصدار هذه المعايير ينتهي الجانب النظري من القصة. لكن التطبيق الميداني لهذه المعايير كان يسير بصعوبة كبيرة. وخير دليل على ذلك أن حكومتي إقليمين قد رفضتا (من خلال وزارتي التعليم) كل صور التعاون بشأن هذه القضية. ولم تسمحا للمستطلعين بالدخول إلى المدارس. ويشير تقرير إحدى الجمعيات غير الحكومية إلى مدى تطبيق هذه المعايير أو عدم تطبيقها.

يركز الكاتب بشكل خاص على استخدام الرموز الدينية المختلفة في سياق تنفيذ دروس مادة التعليم الديني. ويحلل صورة الحياة العامة الراهنة في مدارسنا الحكومية فيما يتعلق بسوء استغلال الدين لأغراض سياسية وغير سياسية. وفي نهاية البحث يقدم الكاتب حلولاً ممكنة تبين كيف يمكن لمدرسي مادة التعليم الديني أن يساهموا في تحرير الدين والمضامين الدينية في المدارس من الأيديولوجيات. وينادي الكاتب بتعليم ديني من أجل التعايش. باعتباره حلاً ممكناً.

الكلمات الرئيسية: التعليم الديني من أجل التعايش. الشعارات الدينية. إصلاح التعليم. مختبر التعليم الديني. معايير الأسماء والشعارات المدرسية. وسائل التدريس المكتوبة. وسائل الإيضاح التعليمية.